

שאלות הבנה והסקה

מבוא

מה כולל החלק של הבנה והסקה בפרק המילולי?

החלק של הבנה והסקה כולל שאלות מסוגים שונים. על פי המרכז הארצי לבחינות ולהערכה, חלק זה בודק את היכולת לקרוא מידע מורכב ולהבין, ואת היכולת להסיק מסקנות ממידע. בתוך כך, תידרשו להבין את ההיגיון הפנימי של טיעונים, להבין כללים וליישם ולהשוות בין רעיונות ומצבים שונים. בחלק מן השאלות משולבים טקסטים קצרים, שיכולים להיות בסגנונות שונים, וכדי לפתור את השאלה יש להבין את הרעיונות השונים בטקסט, את ההנחות עליהן הוא מתבסס או מסקנות המשתמעות ממנו.

ניתן לחלק את השאלות המופיעות בפרק זה לכמה סוגים עיקריים, חלקם נפוצים יותר וחלקם פחות:

- הבנת פסקה
- חשיבה מחקרית
- הבנת משמעות ביטויים
- השלמת משפטים
- שאלות כללים
- היגיון בריא

בהמשך נסביר בפירוט על כל אחד מסוגי השאלות הללו.

לתשומת לבכם, **שאלות השלמת המשפטים מוצגות בשיעור נפרד תחת הנושא "השלמת משפטים"**.

במהלך השיעורים יופיעו תרגילים.

פתרונות לתרגילים נמצאים אף הם בגוף השיעור.

קריאת ההוראות בחלק ההבנה וההסקה

בניגוד לנושאים אחרים, ההוראות אינן זהות בין שאלה לשאלה ועל כן יש לקרוא את ההוראות בתשומת לב עבור כל שאלה. לעתים יופיע מקבץ שאלות המתייחסות לאותם נתונים. קריאה נכונה של השאלה היא הכרחית, על כן אין להתקדם במהירות! אין לקפוץ משלב הנתונים הישר לשלב התשובות אלא לוודא הבנה של אופי השאלה. שימו לב למילים העלולות להיעלם מן העין אך במידה רבה עשויות לקבוע את ההצלחה בשאלה: "כל", "רק", "יש", "אינה" וכד'. מומלץ לסמן מילים אלה בקו או בעיגול על מנת לא לפספסן.

חלוקת הזמנים המומלצת

בחלק של שאלות הבנה והסקה צפויות להופיע בין 11 ל-12 שאלות, מתוכן בדרך כלל שלוש שאלות מסוג השלמת משפטים. **אנו ממליצים להקדיש לחלק זה 10-11 דקות** - אם במקטע הבנה והסקה בפרק יש 11 שאלות, נקדיש 10 דקות מקסימום (מספר השאלה האחרונה בו יהיה 17), ואם יש בו 12 שאלות, נקדיש 11 דקות (מספר השאלה האחרונה בו יהיה 18).

עם תום הזמן המוקצב, יש לעבור לחלק של הבנת הנקרא. אם לא סיימנו לפתור את כל השאלות, נוכל לחזור לשאלות עליהן דילגנו לאחר פתרון קטע הקריאה והשאלות שאחריו.

כיצד לפצח את שאלות ההבנה וההסקה?

חלק גדול משאלות ההבנה וההסקה מתבססות למעשה על יכולות של הבנת הנקרא, כשבחלק זה הן נבדקות על פסקה, ולא על טקסט באורך מלא. לכן, הצעד הראשון שיש לעשות כדי להשתפר בחלק זה הוא קריאה, קריאה ועוד קריאה. הקדישו לפחות שעה ביום לקריאה של ספר בעברית גבוהה או לחילופין מאמרים בסגנון אקדמי.

בנוסף, חשוב לזכור כי לא מדובר בשאלות טכניות, אלא בשאלות של הבנה והיגיון בריא. לכן, לא צריך לחפש טריקים מתוחכמים כדי לפתור אותן, ולא להתקבע על טכניקות פיתרון שעלולות לא להתאים לשאלה הספציפית שאיתה מתמודדים. במקום זה, מומלץ לבחון כל שאלה "בראש פתוח" ולהפעיל היגיון בריא כדי לפתור. התרגול הוא הכלי המרכזי עבורכם לשפר את מיומנויות ההבנה וההסקה, במהלכו תיחשפו לנוסחים רבים של שאלות.

ולבסוף, חשוב לזכור שהשאלות היכולות להופיע בנושא זה מאוד מגוונות, כך שייתכן שבבחינה תיתקלו גם בשאלות שלכאורה נראות פחות מוכרות. ודאו תמיד שאתם מבינים מה נדרש מכם בכל שאלה, ועבדו מסודר.

שאלות "הבנת פסקה"

בשאלות הבנת פסקה יופיע טקסט קצר ולאחריו שאלה. הטקסטים יכולים להיות ממגוון סוגים וסגנונות: מאמר אקדמי-מדעי, קטע מספר לימוד, כתבה מעיתון, ציטוט מדבריו של מישהו, חלק מתוך חוק או כל סוג טקסט אחר.

דרך הפתרון

קראו בעיון את הטקסט, ונסו להבין את הרעיון הכללי שלו. לאחר מכן, קראו את השאלה בנוגע לטקסט, וודאו שאתם מבינים מה רוצים מכם - האם מחפשים את הרעיון המרכזי של הטקסט, טענה כלשהי המשתמעת מהטקסט או אולי דווקא את הטענה שלא משתמעת מהטקסט? האם השאלה מתייחסת לפרטים המופיעים בטקסט, או שנדרש להסיק משהו שלא מופיע בטקסט במפורש? ההוראות **משתנות** משאלה לשאלה, ולכן חשוב לקרוא אותן בקפידה. כעת, עברו לתשובות, והחליטו לגבי כל תשובה האם זו התשובה הנכונה או שיש לפסול אותה.

 שימו לב: יש לקרוא את כל התשובות לפני שמחליטים איזו מביניהן היא הנכונה. לעיתים אחת התשובות תראה לנו נכונה בקריאה ראשונה, ולא נצליח לפסול אותה אלא אם נקרא גם את יתר התשובות ונמצא בהן תשובה מתאימה יותר.

 בנוסף, אין לבחור בתשובה רק משום שהיא נשמעת הגיונית ומסתדרת עם הידע המוקדם שיש לנו בנושא שהשאלה מדברת עליו. יש לענות על השאלה **רק** על פי הכתוב בטקסט המופיע בה.

רעיון מרכזי

בחלק מהמקרים, נידרש למצוא מה הרעיון המרכזי בפסקה המוצגת בשאלה. הרעיון המרכזי של פסקה הוא למעשה המסר שלה, מה רצה כותב הפסקה שנבין מתוך הכתוב. במילים אחרות, הרעיון המרכזי הוא המשפט המתמצת באופן הטוב ביותר את מה שנאמר בפסקה. ישנם מספר כללי זהירות שעלינו לזכור בפתרון שאלות מסוג זה:

- לעיתים, ניתן להצביע על משפט אחד בפסקה שמבטא את הרעיון הכללי שהיא מביעה, אך לא תמיד זה כך. **הרעיון המרכזי של הפסקה לא בהכרח יופיע כמשפט בתוכה**, אלא עשוי להיות מורכב מרעיונות שמביעים כמה משפטים שונים.
- לא ניתן להכריע מה הנושא המרכזי של פסקה **רק** על פי ה"נפח" שנושא מסוים תופס בה. כלומר, **גם אם נדמה לנו שרוב הפסקה עוסקת בעניין מסוים, זה אינו בהכרח הנושא המרכזי של הפסקה**. ייתכן כי הפירוט הרב על עניין מסוים בא רק כדי להדגים נושא אחר.
- יש להיזהר מתשובות בהן מופיע רעיון שאכן מוזכר בטקסט, אבל הוא לא הרעיון המרכזי בו. כשאנו קוראים תשובה, לא מספיק לבדוק שהרעיון בה אכן נכון לפי הפסקה, אלא שהוא הרעיון החשוב ביותר בה, כלומר הרעיון המרכזי שבה.

תרגול רעיון מרכזי של פסקה

נסחו במשפט אחד את הרעיון המרכזי של כל אחת מהפסקאות בטקסט שלהלן:

פסקה 1:

יחד עם האידיאולוגיה החברתית-כלכלית שלו, הביא עמו מרקס תפיסה מחודשת של ההיסטוריה. אם בעבר נתפס האדם הבודד כיחידה הבסיסית של ההיסטוריה, מרקס "החליף" את מעמדו. משינוי זה נבע כי יש להחליף את תיאור ההיסטוריה כרצף של מאבקים בין מלכים או בין מצביאים, לתיאור של מאבקי מעמדות.

פסקה 2:

הסיפור "בן האלמוות" מאת חורחה לואיס בורחס מתאר אדם היוצא למסע כדי להפוך לבן-אלמוות, זוכה לחיי נצח, ואז יוצא למסע שני כדי לחזור להיות בן-תמותה. הזמן בסיפור משחק תפקיד כפול. הסיפור עוסק בשאלת זמניות חיי האדם והאפשרות של חיי נצח, ולכן מקומו של הזמן בחיי האדם מהווה בו נושא מרכזי. בה בעת, עיצוב הזמן מהווה אמצעי אומנותי בעיצוב הסיפור, המאיר את האופן בו משפיעה תפיסת הזמן של בני האדם על יתר היבטי החיים.

פסקה 3:

לאחר שמרכיבי מסוים בחיינו הופך להרגל, אנו מתחילים לתפוס אותו באופן אוטומטי, כלומר, אנו מזהים ומכירים אותו מיד כשהוא מתגלה, אבל בעצם כבר לא שמים לב למהות שלו. מי מאתנו זוכר מה סדר הפעולות המדויק הנדרש לשם נעילת דלת, פעולה שאנו מבצעים כל יום, כמה פעמים ביום? גם הדברים החשובים לנו ביותר עלולים לאבד את משמעותם בעינינו אם נמשיך לתפוס אותם באופן אוטומטי.

פסקה 4:

מהי דמות? מושג זה זכה להגדרות שונות וסותרות בתיאוריה של הספרות. לעיתים דמות ספרותית הופכת כה מוחשית עד שנדמה לנו כי מדובר בישות בעלת ממשות וקיום מחוץ לטקסט, אך במבט שני לא ברור כיצד ייתכן לה קיום עצמאי מחוץ לתיאורים הלשוניים שיש לה בסיפור. במתח התמידי הזה כל דמות היא במובן מסוים חידה שהטקסט מציב בפני הקורא. תהליך המעבר מאוסף של אפיונים מילוליים לדמות אחדותית דורש מהקורא להצליב פרטים ולגשר על פערי מידע, בדומה לפתרון תעלומה בלשית.

פתרונות לתרגול רעיון מרכזי של פסקה

כמובן, ניתן לנסח כל רעיון מרכזי במספר אופנים. הפתרון המוצג כאן הוא דרך אחת לנסח אותו.

פסקה 1: מרקס תיאר תפיסה חדשה של ההיסטוריה, כרצף מאבקים בין מעמדות, ולא בין פרטים.

פסקה 2: בסיפור "בן האלמוות" הזמן משמש הן כנושא מרכזי בסיפור, והן כאמצעי אומנותי בעיצובו.

פסקה 3: כאשר אנו רגילים לדבר מה, אנו תופסים אותו באופן אוטומטי, ומפסיקים לשים לב למהות שלו.

פסקה 4: כל דמות ספרותית היא חידה שהטקסט מציב לקורא, שנדרש להצליב פרטים ולגשר על פערי מידע כדי להפוך את הדמות מאוסף של אפיונים מילוליים לישות אחדותית ומוחשית.

שאלה לדוגמה:

דוד: רבים ביקרו את ראש המפלגה על שבניגוד להצהרותיו מהשבועות האחרונים, הוא בחר להצטרף לממשלה. אולם, לדעתי, מאחר שניתן להניח כי ראש המפלגה ידע איזו ביקורת ציבורית יעורר המהלך שבחר בו, הרי שסביר יותר כי מדובר בצעד של הקרבה עצמית למען המפלגה, ולא להיפך.

איזה מן המשפטים שלהלן מביע באופן הטוב ביותר את הרעיון המרכזי בדבריו של דוד?

- (1) ראש המפלגה עשה צעד מוטעה כאשר הצטרף לממשלה, צעד שפגע בתדמיתו האישית
- (2) הציבור רואה כיום בראש המפלגה אדם שאינו עומד בהצהרותיו, אך הוא אינו כזה
- (3) ראש המפלגה הצטרף לממשלה מאחר שידע מה תהיה תגובת הציבור לכך
- (4) ראש המפלגה הקריב את תדמיתו האישית והצטרף לממשלה כדי לקדם את מפלגתו

פתרון:

ראשית, נקרא את דבריו של דוד.

"רבים ביקרו את ראש המפלגה על שבניגוד להצהרותיו מהשבועות האחרונים, הוא בחר להצטרף לממשלה" - ניתן להבין כי ראש המפלגה הצהיר שהוא לא יצטרף לממשלה, אבל הוא בכל זאת הצטרף לממשלה. הציבור ביקר אותו כי הוא לא עמד בהצהרותיו.

"אולם, לדעתי" - ניתן להבין כי דעתו של דוד מנוגדת לדעת הציבור, כלומר הוא תומך במהלך של ראש המפלגה, או לפחות לא תופס את המהלך באותו אופן בו הציבור תופס אותו. "מאחר שניתן להניח כי ראש המפלגה ידע איזו ביקורת ציבורית יעורר המהלך שבחר בו, הרי שסביר יותר כדי מדובר בצעד של הקרבה עצמית למען המפלגה". דוד חושב שראש המפלגה הקריב את עצמו למען המפלגה. כלומר, הוא הצטרף לממשלה כדי להועיל למפלגה שלו, למרות שידע שהדבר יעורר ביקורת ציבורית עליו. "ולא להיפך" - כלומר, זה לא צעד שנועד לקדם את ראש המפלגה על חשבון המפלגה.

נעבור לקריאת התשובות האפשריות.

תשובה (1): דוד לא מתייחס בדבריו לשאלה האם הצעד של ראש המפלגה היה מוטעה או מוצדק. התשובה נפסלת.

תשובה (2): דוד לא טוען שראש המפלגה אינו אדם שאינו עומד בהצהרותיו = אדם שכן עומד בהצהרותיו. דוד רק מסביר מה הסיבה שהובילה, לדעתו, את ראש המפלגה לא לעמוד בהצהרותיו. התשובה נפסלת.

תשובה (3): אמנם דוד מציין כי ראש המפלגה ידע מה תהיה תגובת הציבור להצטרפותו למפלגה, אך לפי דברי דוד, ראש המפלגה ידע שהציבור יבקר אותו, והוא הצטרף למפלגה לא בגלל התגובה הצפויה של הציבור, אלא **למרות** תגובה זו. התשובה נפסלת.

תשובה (4): זהו אכן הרעיון המרכזי בדברי דוד - ראש המפלגה בחר בצעד שיפגע בתדמיתו הציבורית כדי לקדם את האינטרסים של המפלגה שלו. זו התשובה הנכונה.

התשובה הנכונה היא (4).

סוגים נוספים של שאלות הנוגעות לפסקה

כמובן, ניתן לשאול על פסקאות שאלות שונות ורבות. נביא כעת מספר דוגמאות לשאלות ואת דרך הפתרון שלהן.

שאלה לדוגמה:

רוב האנשים תופסים את השמש והירח כשני כוכבים המחליפים זה את זה: הירח בא בלילה במקום השמש, וזו מחליפה אותו בתורה. אולם, בפועל יש שעות ביממה בהן מופיעים בשמיים השמש והירח במקביל. דוגמה זו ממחישה עד כמה אנו רגילים לחלק את חיינו בין הפכים.

איזו מהטענות הבאות משתמעת מהפסקה שלעיל?

- (1) אנו רגילים לתפוס דברים כצמדי ניגודים, גם אם לעיתים אין ביניהם ניגוד מוחלט
- (2) דברים רבים שנתפסים כזוגות הפכים הם למעשה זהים
- (3) אנו נוטים לחשוב על דברים כזוגות הפכים משום שנוח יותר לראות את העולם כך
- (4) השמש והירח הם זוג הפכים, למרות שהם לא מחליפים זה את זה

פתרון:

נעבור על התשובות האפשריות, ונחליט לגבי כל אחת מהן האם היא משתמעת מהפסקה או לא.

תשובה (1): לפי הפסקה, אנו רגילים לתפוס דברים כצמדי ניגודים, כלומר, לחלק את חיינו בין הפכים. כדוגמה לתופעה זו מובאים השמש והירח - אנו חושבים שהם מחליפים זה את זה, כלומר שהם הפכים מוחלטים, אבל בפועל יש שעות שבהן הם מופיעים במקביל. כלומר, הניגוד ביניהם אינו מוחלט. מכאן, שאנו רגילים להגדיר דברים כצמדי ניגודים, גם אם לעיתים הניגוד ביניהם לא מוחלט. זו התשובה הנכונה.

תשובה (2): השמש והירח, המובאים כדוגמה, מופיעים זה לצד זה במקביל בזמנים מסוימים. אולם, לא ניתן להסיק כי הם זהים לחלוטין ואין ביניהם כלל הבדלים. התשובה נפסלת.

תשובה (3): נאמר שאנו רגילים לחשוב על דברים כצמדי הפכים, אך לא מצוינת הסיבה לכך. אי אפשר להסיק שאנו עושים זאת כי זה נוח יותר. התשובה נפסלת.

תשובה (4): בפסקה מוסבר שהשמש והירח לא מחליפים זה את זה, כדי להדגיש כי התפיסה הקובעת שמדובר בזוג הפכים אינה מדויקת. לפיכך, לא ניתן להסיק מהפסקה כי השמש והירח הם הפכים. התשובה נפסלת.

התשובה הנכונה היא (1).

שאלה לדוגמה:

התא הוא יחידת החיים הבסיסית. כל היצורים החיים מורכבים מתא אחד או יותר. כל תא, בין אם הוא יצור חד-תאי ובין אם הוא חלק מיצור רב-תאי, מקיים את התנאים הבסיסיים הדרושים להישרדות של יצור חי, ביניהם תזונה ונשימה.

איזו מהטענות הבאות **אינה** משתמעת מהפסקה שלעיל?

- (1) מה שאינו מורכב מתאים אינו יצור חי
- (2) ייתכן יצור חי המורכב מתא אחד בלבד
- (3) כל תא הוא יצור חי
- (4) תאים מסוגלים לנשום

פתרון:

נעבור על התשובות האפשריות, ונחליט לגבי כל אחת מהן האם היא משתמעת מהפסקה או לא. נשים לב שהפעם עלינו למצוא את התשובה **שלא משתמעת מהפסקה**.

תשובה (1): אם כל היצורים החיים מורכבים מתא אחד או יותר, הרי שדבר שאינו מורכב מתאים אינו יצור חי (אילו הוא היה יצור חי, הוא היה בהכרח מורכב מתאים). הטענה משתמעת מהפסקה, ולכן התשובה נפסלת.

תשובה (2): "כל היצורים החיים מורכבים מתא אחד או יותר". מכאן, שייתכן גם יצור חי המורכב מתא אחד בלבד. הטענה משתמעת מהפסקה, ולכן התשובה נפסלת.

תשובה (3): בפסקה נאמר שכל תא מקיים את התנאים הבסיסיים הדרושים להישרדות של יצור חי, אך לא ניתן להסיק מכך שכל תא הוא בעצמו יצור חי. הטענה לא משתמעת מהפסקה, ולכן זו התשובה הנכונה.

תשובה (4): בפסקה נאמר כי כל תא מקיים את התנאים הבסיסיים הדרושים להישרדות של יצור חי, ביניהם נשימה. מכאן, שתא מסוגל לנשום. הטענה משתמעת מהפסקה, ולכן התשובה נפסלת.

התשובה הנכונה היא (3).

שאלה לדוגמה:

מבקרת הסרטים רוחמה כתבה ביקורת על הסרט החדש שיצא לאקרנים: "אמנם הסרט מציג תמונה חלקית בלבד של המצב הפוליטי בארץ, אך התכנים המוצגים בו אינם מכילים מסרים גזעניים, ולכן אני ממליצה עליו לקהל המבוגרים. לצד זאת, לא הייתי אומרת שבהירותם ופשטותם של התכנים המוצגים בסרט מספיקה כדי להפוך אותו למתאים לצפיית ילדים".

מה אפשר ללמוד מדברים אלה על סדר העדיפויות של רוחמה?

- (1) לדעתה, חשוב יותר שסרט יתאים לצפיית ילדים מאשר שתכניו יהיו פשוטים ובהירים
- (2) לדעתה, חשוב יותר שסרט לא יכיל מסרים גזעניים מאשר שיציג את התמונה הפוליטית במלואה
- (3) לדעתה, חשוב יותר שסרט לא יכיל מסרים גזעניים מאשר שהתכנים בו יהיו פשוטים
- (4) לדעתה, חשוב יותר תכניו של סרט יהיו פשוטים מאשר שלא יכיל מסרים גזעניים

פתרון:

נעבור על התשובות האפשריות, ונחליט לגבי כל אחת מהן האם ניתן להסיק אותה מדבריה של רוחמה או לא. **תשובה (1):** רוחמה אומרת שפשטות התכנים לא מספיקה כדי להפוך את הסרט למתאים לצפיית ילדים. מכאן, שפשטות התכנים היא אחד הדברים שאמורים לגרום לכך שסרט יתאים לצפיית ילדים. אי אפשר להסיק מכך שהיא חשובה פחות מכך שהסרט יתאים לצפיית ילדים, להיפך, שהרי שני הדברים כרוכים זה בזה. התשובה נפסלת.

תשובה (2): אמנם הסרט לא מציג את התמונה הפוליטית במלואה, אבל מכיוון שאין בו מסרים גזעניים, רוחמה ממליצה עליו לקהל המבוגרים. מכאן, שהיעדרותם של מסרים גזעניים חשובה יותר לרוחמה מאשר הצגה של התמונה הפוליטית השלמה. זו התשובה הנכונה.

תשובה (3): המסרים הגזעניים מופיעים במשפט המתייחס לסרט כסרט למבוגרים, והתכנים הפשוטים מופיעים במשפט המתייחס לאפשרות שילדים יצפו בסרט. לכן, אי אפשר להשוות ביניהם. התשובה נפסלת.

תשובה (4) נפסלת מאותה סיבה.

התשובה הנכונה היא (2).

לסיכום

שאלות הבנת פסקה או ציטוט הן יותר מורכבות מכפי שהן נראות, ודורשות הבנה עמוקה יותר "בין השורות" של כוונות הכותב, המסרים אותם ניסה להעביר, הדעות או העמדות המוצגות בטקסט וכדומה.

רצוי מאוד לבדוק כל תשובה לגופה לפי המוסבר לעיל, שכן פעמים רבות ההבנה שתשובה מסוימת אינה הנכונה מתאפשרת רק לאחר מפגש עם התשובה הנכונה באמת.